

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НВК «ШКОЛА – ДИТЯЧИЙ САДОК»

Актуальність проблеми дослідження наступності в екологічному вихованні дітей 5-6 років в умовах діяльності навчально-виховного комплексу «Школа – дошкільний навчальний заклад» як складової загальної проблеми наступності у роботі дошкільного навчального закладу школи не викликає сумнівів, оскільки у здійсненні неперервної освіти вагоме місце займають її дошкільна та початкова ланки і, як доведено, дошкільний та молодший шкільний вік є сензитивним періодом становлення особистості.

Головним завданням екологічної освіти є розробка моделі неперервного навчання, що має забезпечити формування екологічно вихованої особистості. Основою такого цілеспрямованого виховання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку є навчання і виховання у дошкільному навчальному закладі і його продовження в школі. Успішно вирішити ці завдання можливо на базі навчально-виховного комплексу «Школа – дошкільний навчальний заклад», адже однією із важливих умов успішного навчання й виховання дітей у досліджуваному комплексі є наступність у роботі дошкільних та початкових класів.

Науково-теоретичну основу дослідження склали праці, у яких висвітлена проблема наступності та шляхи її реалізації в навчанні і вихованні на різних вікових етапах (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський та ін.); обґрунтовано педагогічні умови діяльності НВК «Школа – дошкільний навчальний заклад» (З. Плохій, В. Кузь); розкрито особливості організації педагогічного процесу в дошкільній та початковій школі (В. Сухомлинський, О. Савченко, Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Е. Вільчковський, М. Вашуленко, О. Кононко, Т. Поніманська та ін.) і, зокрема, з ознайомлення дошкільників і учнів молодших класів з природою (Н. Бібік, Н. Коваль, А. Васильєва, І. Зверєв, В. Бондаренко, З. Плохій, Г. Марочко, Д. Мельник, Н. Лисенко, Л. Нарочна, С. Ніколаєва, П. Саморукова, Н. Пустовіт, Г. Пустовіт, Д. Хайдурова, Н. Яришева, В. Лисенко та ін.).

Метою дослідження є розробка ефективних методів та форм роботи з екологічного виховання старших дошкільників та першокласників у НВК «Школа – дошкільний навчальний заклад».

Реалізація принципу наступності пов'язана з урахуванням вікових особливостей, готовністю дітей різного віку до прийняття дітей певного обсягу знань. Навчання повинне опиратися на вже досягнутий рівень розвитку і готувати перехід дітей на наступний, більш високий рівень.

Ми розглядаємо наступність в екологічному вихованні старших дошкільників і молодших школярів як такий взаємозв'язок у змісті, методах, засобах і формах роботи на різних ступенях системи екологічного виховання, який забезпечує послідовне формування екологічно вихованої особистості, через опору на досягнутий нею рівень вихованості і готує її до виконання більш складних вимог на наступних етапах навчання і виховання.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури з питань наступності ми виділили найбільш ефективні, на наш погляд, педагогічні умови організації екологічного виховання дітей двох початкових ланок навчання дошкільної і початкової освіти (1 клас). Серед них: екологічна спрямованість навчально-виховної роботи дошкільного закладу і першого класу школи; взаємозв'язок у змісті, методах і засобах екологічного виховання; максимальне використання всіх видів дитячої діяльності в екологічному вихованні дітей у їх розумному співвідношенні; підвищення рівня професійної підготовки кадрів з проблеми екологічного виховання дітей; узгоджена робота дитячого садка, школи і сім'ї.

Відтак, нами було введено в науковий обіг поняття «екологічна компетентність», під якою ми розуміємо екологічну обізнаність дітей, що передбачає наявність певних екологічних знань природознавчого, природоохоронного, краєзнавчого, культурологічного і валеологічного змісту, умінь і навичок, які з переходом дітей з одного вікового періоду до іншого поступово ускладнюються і розширюються.

Нами зроблена спроба визначити зміст екологічного виховання дітей 6-7 років. Відповідно до цього розроблена варіантна програма екологічного виховання дітей 6-7 років «Світ навколо нас», що є своєрідним додатком до нині чинних програм старшої групи дитячого садка і першого класу школи.

Експериментальна програма побудована за енциклопедичним принципом, який перегукується із загальнодидактичними принципами науковості, наочності, систематичності, послідовності, наступності. У програмі реалізовано також краєзнавчий і народознавчий принципи.

Основні стрижневі лінії програми екологічного виховання: «Екологія культури», «Екологія здоров'я», «Дитина в довкіллі». Згідно вище означених напрямів визначено розділи програми: «Екологія і культура», «Природа

навколо нас», «Різноманітність зв'язків у природі», «Охорона природи», «Екологія і здоров'я». В середині кожного розділу означено конкретні теми. Наприклад, розділ «Екологія і культура» охоплює такі теми: «Дім», «Духовна культура», «Матеріальна культура», «Правила поведінки в довкіллі».

Реалізація програми передбачає системний педагогічний процес, який включає взаємопов'язані, послідовно ускладнені заняття, уроки, різноманітні форми та методи роботи.

Важливою умовою здійснення ефективного екологічного виховання у перехідному періоді розвитку дітей є інтенсифікація різноманітних видів дитячої діяльності старшого дошкільника і першокласника (навчальної, ігрової, трудової, творчої), насичення їх екологічним змістом.

Успішному розв'язанню завдань екологічного виховання сприяє екологізація навчальної діяльності, основна функція якої залучити дітей до тих суспільних відносин, у процесі яких формуються ціннісні орієнтації, загальнолюдські норми і правила, вироблені культурою цього суспільства.

При визначенні міжпредметних зв'язків вихователям доцільно виділити в обсязі кожної методики, кожної навчальної дисципліни екологічні ідеї, узагальнюючі поняття з тією метою, щоб кожна з них робила свій внесок у формування компонентів екологічної вихованості старшого дошкільника і першокласника. Так, вивчення дітьми предметів гуманітарно-естетичного циклу (художня література, українська мова, читання, образотворче мистецтво, музика) сприяє художньо-естетичному засвоєнню природи і соціальної дійсності, розвитку морально-цінних ставлень, творчої активності, емоційному відгуку від сприйняття прекрасного, вміння виражати свої почуття творчими засобами. Заняття з предметів «Ознайомлення з природою і розвиток мовлення» в дитячому садку і «Ознайомлення з навколишнім світом» в 1-му класі школи формують у дітей цілісне уявлення про природу і людину.

На заняттях з трудового навчання діти знайомляться з практичним значенням природних матеріалів (дерево, тканина, папір) у житті людини, вчаться бережному їх використанню.

Уроки фізичної культури використовують з метою загартування, зміцнення здоров'я дітей; закріплення знань про свій організм, основні способи збереження здоров'я за допомогою природних факторів, формування у дітей гігієнічних умінь і навичок.

Гра найбільш природна і водночас провідна форма дитячої діяльності, що глибоко торкається її емоційної сфери, активізує емпатичні переживання, закріплює моральну мотивацію, містить широкі можливості для вправлення у моральній поведінці і вчинках у природному оточенні. Суть гри зводиться не

лише до спроможності відображати світ, але й перетворювати його. Враховуючи значення ігрової діяльності у формуванні старшого дошкільника і першокласника, вихователям доцільно зробити спробу **екологізувати ігрову діяльність**, тобто збагатити її екологічним змістом. Виховний ефект досягається при найбільшому наближенні сюжету гри до завдань екологічного виховання, до зразків поведінки у реальних умовах. Педагогам варто вибирати найпереконливіші факти для сюжету гри, використовувати при цьому різноманітні прийоми: пояснення, допомога, заохочення, зацікавлення, оцінка дій тощо.

Великі виховні можливості гри найбільш повно розглядаються у повсякденному житті дошкільника, в процесі позакласної роботи першокласника. Темі сюжетно-рольових ігор можуть бути такі: «Зоопарк», «Птахоферма», «Лікарня для звірів», «Теплиця», «Швидка допомога» та інші.

Як у дошкільному закладі, так і в школі ігрові ситуації використовуються у двох аспектах: як засіб екологічного виховання і як метод виявлення рівня вихованості дітей. Включення дітей в ігрові ситуації, дає можливість бачити, як вони діють, керуючись своїми уявленнями про хороше і погане, виявляють бажання заступитися, співчувають, засуджують. Дитині пропонують грати за себе саму, за свого товариша, намагаючись уявити, пояснити, визначити діями свого героя. Це дало змогу виявити рівень вихованості дітей, мотиви поведінки у різних ситуаціях.

Дидактична гра є важливим засобом екологічного виховання. Проведення словесно-дидактичних ігор сприяє формуванню в дітей екологічних уявлень, їх систематизації («Хто і що роблять із дерева», «Що роблять із тканини», «Дерево-кущ», «Дізнаємось, звідки з'явилось плаття і костюми»), уточненню знань про взаємозв'язки між об'єктами природи («Хто краще запам'ятав», «Що виростили люди», «Птахи на годівниці», «Птахи в природі»), відповідального ставлення до природи, формуванню вміння екологічно правильно вибирати форму поведінки у ставленні до живих істот («Вибери правильну дорогу», «Відгадай правило», «Треба – не можна»).

Для сучасного екологічного виховання потрібні нові ігри, які б з одного боку, моделювали саму творчість дитини, а з іншого – забезпечували умови для удосконалення її інтелекту. Такими іграми повинні стати ребуси ботанічного і зоологічного змісту. Такі ігри бажано об'єднувати на основі спільних, тільки їм властивих особливостей: кожна гра – комплекс завдань, які дитина розв'язує за допомогою різних картинок, де існує принцип

парності; завдання даються у різній формі – у вигляді моделі, малюнка, письмової інструкції; завдання розташовуються в плані їх ускладнення: назва, зовнішній вигляд, умови існування, засоби і способи живлення, граматичні завдання зі звукоаналізом слова-назви, математичні завдання на лічбу голосних і приголосних звуків; пошук відповідей постає перед дитиною не в абстрактній формі, а у вигляді малюнка або написаного слова-назви; ігри-ребуси дають змогу кожній дитині самостійно шукати розв'язання завдань відповідно до її можливостей, постійно удосконалюючи їх.

Словесно-логічні завдання є засобом екологічного виховання дітей. Цінність словесно-логічних завдань у екологічному вихованні дошкільників і школярів полягає ось у чому: проблемне запитання викликає у дітей активне пізнавальне ставлення до природи; вони прості, зрозумілі, легко запам'ятовуються; моральні ситуації, що лежать в основі логічних завдань, збуджують гуманні почуття.

Казку розглядають як явище духовної культури. У казці природознавчого змісту в алегоричній формі передається ставлення людей до навколишнього світу, до світу природи, засудження чи схвалення вчинків героїв. Доцільно використовувати у роботі з дітьми українські казки природничого змісту, тим самим залучаючи до скарбниць народної культури. Завдяки казці дитина своїм розумом і серцем виражає власне ставлення до добра і зла. А якщо в казку внести деякі відомості про взаємовідношення живих організмів між собою із середовищем, то вона буде слугувати джерелом формування екологічних понять, тобто стане екологічною. Екологічна казка вчить науковому баченню, у цікавій формі допомагає розкрити складні явища природи, виховує бажання приходити на допомогу своїм меншим «братом».

Особливе місце в екологічному вихованні займають казки, написані самими дітьми. Вони допомагають зрозуміти дитячі інтереси і їх спрямованість. Цю групу казок розділяють на дві категорії: написані за аналогією з уже відомими літературними творами та складені на основі власної уяви.

Важливе місце відводиться праці, що пов'язана з охороною природи, складовими частинами якої є: природоохоронна діяльність по захисту природного середовища (підгодовування птахів, допомога тваринам, які потрапили в біду, боротьба зі сміттям, виготовлення годівниць, будиночків для птахів, установа табличок для газонів, які охороняються, і т. ін.);

покращення природного середовища (садіння дерев, квітів, озеленення схилів т. ін.); попередження і боротьба з негативними вчинками в природі (участь у гуртках); пропагування і роз'яснення ідей охорони природи (бесіди з товаришами, дорослими, виготовлення плакатів); збереження і використання естетичних цінностей природи (збір природного матеріалу, виготовлення панно, виробів та ін.).

Навички й уміння природоохоронної роботи послідовно формуються від заняття до заняття. Методика їх формування включає завдання, які передбачають участь дітей у кожному із вищезазначених видів діяльності. Виконання їх пропонують у гуртковій роботі, на екскурсіях, прогулянках, маршрутах екологічними стежками, на уроках трудового виховання, вдома з батьками, у процесі спільної роботи з вихованцями дошкільного закладу.

Отже, на формування екологічно вихованої особистості старшого дошкільника і молодшого школяра впливає зміст, методи, форми і засоби екологічного виховання, які використовуються педагогами обох освітянських ланок (дошкільної та шкільної).

Виходячи з викладеного, педагогічне керівництво виховним процесом бачиться в створенні цілісної комплексної системи екологічного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136-141.
2. Богуш А.М. Наступність у роботі дошкільних закладів і початкової школи // Освіта. – 1996. – 8 (26) серпень.